

تحلیل نقش اقتصادی مرز بر پایداری مناطق پیرامونی (مورد مطالعه: دهستان‌های شهرستان میرجاوه)

احسان اله ریگی^۱، محمودرضا انوری^{۲*}، معصومه حافظ رضازاده^۳

۱- گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران

۲- گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران

۳- گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران

DOI: [10.22077/vssd.2022.5026.1071](https://doi.org/10.22077/vssd.2022.5026.1071)

تاریخ دریافت:

۱۸ مهر ۱۴۰۰

تاریخ پذیرش:

۸ بهمن ۱۴۰۰

صفحات: ۹۹-۱۱۷

کلید واژگان:

اقتصاد مرزی، توسعه
پایدار، سکونتگاه‌های
روستایی، شهرستان
میرجاوه

چکیده

امروزه سکونتگاه‌های روستایی حاشیه مرز از جمله مناطق مهم و استراتژیک جهت کاهش مشکلات مرزها به شمار می‌روند که اگر به شیوه علمی و منطقی ساماندهی شود، تا حد زیادی در کنترل مناطق مرزی مؤثر بوده و مشکلات این مناطق به حداقل می‌رسد. در این راستا هدف پژوهش حاضر تحلیل نقش اقتصادی مرز بر پایداری مناطق پیرامونی با تأکید بر سکونتگاه‌های شهرستان میرجاوه بوده است. تحقیق حاضر از نظر روش تحقیق توصیفی-تحلیلی و از نظر ماهیت، کمی و به لحاظ هدف کاربردی است. ابزار گردآوری اطلاعات در مطالعات میدانی پرسشنامه بوده است. جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات از نرم افزار SPSS و مدل WASPAS بهره گرفته شده است. جامعه آماری شامل ساکنین دهستان‌های میرجاوه که بر طبق سرشماری سال ۱۳۹۵، ۳۴۱۵۶ نفر بوده که بر اساس نمونه‌گیری تصادفی و با استفاده از فرمول کوکران، تعداد ۳۸۰ نفر به عنوان جامعه نمونه انتخاب شده است. نتایج آزمون همبستگی اسپیرمن گویای ارتباط معنادار و مثبت بین نقش اقتصادی مرز و ابعاد پایداری در دهستان‌های شهرستان میرجاوه بود؛ همچنین نتایج آزمون ضریب تغییرات به منظور میزان توسعه یافتگی دهستان‌های مورد مطالعه در ابعاد پایداری نشان داد در بعد اقتصادی، افزایش اشتغال، در بعد اجتماعی، افزایش انگیزش شغلی، در بعد کالبدی، کیفیت راه و در بعد زیست محیطی، سلامتی محیط، بیشترین میزان اثرپذیری داشته است. در نهایت نتایج تحلیل فضایی دهستان‌ها به منظور میزان تاثیرپذیری‌شان از نقش اقتصادی مرز با تأکید بر ابعاد پایداری، با استفاده از مدل WASPAS نشان داد در تمامی ابعاد اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست محیطی، دهستان (حومه) بالاترین رتبه را به خود اختصاص داده است.

۱- مقدمه

نخستین گام در ارزیابی نابرابری‌های فضایی روستایی، شناخت دقیق ادبیات این حوزه و به تبع آن، تبیین و تحلیل شاخص‌های توسعه‌ی پایدار روستایی است (مرادی مسیحی و طالبی، ۱۳۹۶، ۱۶۵). از دهه ۱۹۷۰ توسعه روستایی به عنوان مفهومی تلقی شده است که قصد ارتقای استانداردهای زندگی افراد را دارد و پیش زمینه‌ای برای کاهش فقر روستایی قلمداد می‌شود. در دهه ۸۰ با بسط مفهوم توسعه پایدار، عرصه‌های جدیدی در شاخص‌های توسعه به ویژه در مناطق روستایی گشوده شد. در این راستا توسعه پایدار رویکردی جامع به بهبودبخشی کیفیت زندگی انسان‌ها در جهت تحقق رفاه اقتصادی، اجتماعی و محیطی سکونتگاه‌های انسانی تعریف گردید (Torjman, 2002, 2)، بنابراین روستاها دارای ابعاد مختلفی هستند که جهت دستیابی به توسعه پایدار روستایی توجه به تمامی ابعاد محیطی، اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی، کالبدی و نهادی - مدیریتی از ضروریات است (مرادی مسیحی و طالبی، ۱۳۹۶، ۱۶۶). برای تحقق توسعه پایدار، ضرورت دارد تا مناطق دور افتاده و محروم در سطح ملی به لحاظ برنامه‌های توسعه‌ای از حقوق توسعه‌یافتگی برخوردار باشند (طالب، ۱۳۹۵، ۲۲۶). از گذشته‌های دور، مناطق مرزنشین به دلیل ناتوانی‌های بالقوه، جزء مناطق منزوی و محروم به شمار می‌رفتند (محمدی بارزلی و پیشگر، ۱۳۹۷: ۴۰). مرزها، کارکردهای مختلف امنیتی، اجتماعی، اقتصادی، ارتباطی، سیاسی و فرهنگی دارند. کارکرد مرزها در طی زمان و با بروز تحولات در عرصه جهان تغییر می‌کند (بدری و همکاران، ۱۳۹۷، ۴۲). با جهانی‌شدن صنعت، تجارت، امور مالی و تغییرات در نظام بین‌المللی، تفکرات ژئواستراتژیک به سوی باورهای جغرافیای اقتصادی مرزها معطوف شد؛ به گونه‌ای که تحولات در کارکردهای مرز و نگرش نظام‌های سیاسی حاکم به آن به منزله یک فرصت اقتصادی، موجب افزایش جمعیت در مناطق مرزی شده و شرایط جدیدی را رقم زده است. این شرایط جدید، مرکز را وادار به تجدیدنظر در روابط خود با پیرامون کرده است (Pena, 2005, 286-290).

یکی از برنامه‌ها برای بهبود معیشت مرزنشینان، پویایی اقتصاد نواحی مرزی است که به عنوان یک شاخص اصلی در برقراری ارتباط بین کشورهای همسایه و نیز بهبود امرار معاش مردم مرزنشین به شمار می‌رود بدین معنی که از این طریق مردم ساکن در نواحی مرزی کشورهای همسایه می‌توانند در کنار هم و با یکدیگر از فرصت‌ها و منابع مشترک استفاده نمایند و این امر می‌تواند منجر به دوستی و تفاهم طرفین، امنیت و رونق اقتصادی و توسعه، ایجاد فرصت‌های شغلی و شکل‌گیری یک نوع مزیت نسبی در مناطق مرزی گردد (Takao, 2008, 25). مبادله تجاری و اقتصاد پویای مناطق مرزی می‌تواند نقشی اساسی در ترقی و پیشرفت توسعه پایدار به ویژه اقتصاد نواحی مرزی بهبود استانداردهای زندگی مردم کاهش فقر توزیع مناسب درآمد ایجاد روابط دوستی و آشنایی بیشتر تسریع همکاری‌های بیشتر بین نواحی مرزی داشته باشد (یزدانی و همکاران، ۱۳۹۲، ۲).

سکونتگاه‌های روستایی حاشیه مرز از جمله مناطق مهم و استراتژیک برای کاهش مشکلات مرزها به شمار می‌آید که اگر به شیوه علمی و منطقی ساماندهی شوند، میتوانند تا حد بسیار زیادی در کنترل مناطق مرزی مؤثر بوده و مشکلات این مناطق را به حداقل برسانند (صادقی و همکاران، ۱۳۹۳، ۱۲۹). شناخت پتانسیل‌ها و نقاط ضعف نواحی همجوار با مرز می‌تواند بهترین رویکرد در راستای توسعه فضایی مناطق روستایی مرزی به شمار آید (کامران و همکاران، ۱۳۹۰، ۱۱۰).

مناطق مرزی ایران به دلیل درآمد ناشی از داد و ستد یا ذخیره‌سازی کالاها دارای اهمیت فراوانی هستند اما این نقاط بویژه در مناطق جنوب شرقی کشور ایران، با مشکلاتی مانند دوری از مرکز، انزوای جغرافیایی، ناپایداری سکونت، تهدیدات خارجی، تبادلات مرزی مواجه هستند (اخگری و برزگر، ۱۳۹۵، ۱). در این زمینه بمنظور توسعه روستاهای مرزی بویژه اشتغال-زایی؛ تأمین نیازهای مناطق مرزی؛ کاهش قاچاق؛ تثبیت جمعیت مرزنشین؛ رونق اقتصادی منطقه ضروری می‌نماید. مرزهای جنوب شرق ایران با دارا بودن ظرفیت‌های ژئوپلیتیک فوق‌العاده‌ای همچون اقتصادی، امنیتی، وحدت ملی، دسترسی، ارتباطات منطقه‌ای و بین‌المللی، واجد کارکردهای تولیدکننده قدرت در کشور است. در این راستا توسعه آینده کشور با توجه به موقعیت جغرافیایی منطقه، به طراحی و برنامه‌ریزی سیاست‌های کارآمد و بهره‌گیری بهینه از کارکردهای منطقه جنوب شرق کشور وابسته شده است. یکی از مناطق با اهمیت مرزی در جنوب شرق کشور میرجاوه می‌باشد. این شهرستان از شمال شرق، شرق و جنوب شرق به کشور پاکستان و از شمال و غرب با شهرستان زاهدان و در جنوب و غرب با شهر خاش ارتباط دارد. مرز میرجاوه بزرگترین مرز مبادلاتی منطقه بلوچستان، که ورودی اصلی ترانزیت کالا به پاکستان محسوب می‌شود، که شامل سه بخش ترانزیت، بازارچه مرزی و کولبری می‌باشد. میرجاوه با داشتن ۲۲۰ کیلومتر مرز مشترک با کشور پاکستان و نیز فعال بودن بازارچه و گمرک مرزی، علاوه بر کشاورزی از لحاظ صادرات کالا از جایگاه ویژه‌ای در استان برخوردار است. همچنین این شهرستان بسترهای لازم برای پیوستن به بازارهای جهانی شرق بهره می‌برد و وجود زیرساخت‌های ریلی و جاده‌ای مناسب در این منطقه، شرایط مناسبی را برای انجام مبادلات اقتصادی از طریق مرز میرجاوه فراهم کرده است. همچنین تنها مرز قانونی در جنوب شرق کشور است که رفت آمد سیاحان خارجی و داخلی از این معبر صورت می‌گیرد و از طریق راه آهن ایران را به شبه قاره هند متصل می‌گردد و یکی از قدیمی‌ترین گمرکات کشور گمرک میرجاوه می‌باشد که قدمت آن بیش از صد سال می‌باشد که در آن صادرات و واردات صورت می‌گیرد. در این راستا پژوهش حاضر به دنبال پاسخ‌گویی به این سوال می‌باشد که، آیا اقتصاد مرزی بر ابعاد پایداری (اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست محیطی)، دهستان‌های شهرستان میرجاوه تاثیر داشته است؟ و این تاثیر در کدام دهستان بیشتر بوده است؟

۲- بنیان نظریه‌ای

یکی از مباحث مهم در مورد مرزهای بین‌المللی، نقش و کارکردهای مختلف مرز و از آن مهمتر شناخت عوامل مختلف موثر بر آنها است. صاحب‌نظران و کارشناسان نقش‌ها و کارکردهای متفاوتی را برای مرزها بر شمرده‌اند که از جمله می‌توان به مواردی مانند جداکنندگی، یکپارچه‌سازی، کشمکش و ارتباط، تحدید حدود منطقه اعمال حاکمیت و قدرت حکومت، شکل‌دهی به مناسبات اقتصادی و سیاسی بین حکومت‌ها، مانع دفاعی و اقتصادی و... اشاره کرد (زرقانی، ۱۳۸۶، ۱۱۶). به طور کلی دیدگاه غالب درباره نقش مرزها، به‌ویژه در ادبیات توسعه مناطق مرزی، به دو صورت ارائه شده است: نخست مرز به منزله خطی جداکننده و دوم مرز به منزله منطقه تماس (Wasti-walter, 2009, 332, Moraczewska, 2010, 329-331; Tykkylainen, 2009, 346; Kladio et al, 2012, 49). از دیدگاه نخست، مرزها به منزله مانع یا فیلتر، هزینه معاملات و تبادلاتی زیادی را به بار می‌آورند؛ به بیان دیگر، مرزی که مانع مشروع شکل‌گیری نظام‌های نهادی، سیاسی و اجتماعی در

منطقه مرزی باشد، مانعی در برابر جریان آزاد اطلاعات و تشدید پیچیدگی‌های بازار است (Wu, 1998, 191). اما در دیدگاه مرز به مانند یک منطقه تماس، منطقه مرزی به صورت ناحیه‌ای است با شبکه‌ای از بنگاه‌های اقتصادی و سایر شبکه‌های اجتماعی دیگر که فراتر از خطوط مرزی، روندها، فرصت‌ها و مزایای جدیدی خلق می‌کنند (همان منبع)، و نقش مرز از یک مانع به یک پل ارتباطی یا به بیان ساده‌تر از یک دیوار به منبعی ارزشمند تبدیل می‌شود (Laine, 2007, 49). بدین ترتیب با نگاهی کوتاه به ادبیات نظری مرز و مناطق مرزی، مشخص می‌شود با گذشت زمان، مرزهای ملی، بخش زیادی از کارکردشان را به منزله مانع از دست داده‌اند و تعاملات و همکاری‌های میان‌مرزی به طور روزافزونی از اهمیت بیشتری برخوردار شده‌اند (Kladivo et al, 2012, 49). وجود مبادلات و پیوندهای فضایی دوسوی مرز، بین کشورهای مجاور و آسیب‌پذیری و تهدیدهای مختلف در این مناطق اهمیت ویژه‌ای را در فرایند برنامه‌ریزی‌های توسعه و آمایش کشور با مناطق مرزی داده است (فیروزی و همکاران، ۱۹۱، ۸). امروزه مهمترین ظرفیت‌های کشورها برای توسعه مبادلات منطقه‌ای مناطق مرزی هستند (تقفی، ۱۳۹۶، ۱). یکی از برنامه‌ها برای بهبود معیشت مرزنشینان، پویا کردن اقتصاد نواحی مرزی است که به عنوان یک شاخص اصلی در برقراری ارتباط بین کشورهای همسایه و نیز بهبود امرار معاش مردم مرزنشین به شمار می‌رود (سلطانیان و مفاخری باشماق، ۱۳۹۹، ۲۷۹). اقتصاد مناطق مرزی می‌تواند نقشی اساسی در پیشرفت و توسعه اقتصادی نواحی مرزی، بهبود استانداردهای زندگی مردم، کاهش فقر، توزیع مناسب درآمد و... بین نواحی مرزی داشته باشد. اقتصاد مرزی به عنوان یکی از اهرم‌های مهم در ایجاد اشتغال، فعالیت‌های اقتصادی و امنیت به خصوص برای مناطق روستایی مطرح بوده و در طی سالهای اخیر مورد توجه برنامه‌ریزان و سیاست‌مداران قرار گرفته است (پاشازاده و خداکرمی، ۱۳۹۱، ۴). اقتصاد مردم روستایی ساکن در مرز جدای از دیگر فعالیت‌های اقتصادی بیشتر وابسته به مرز می‌باشد. چنانچه فعالیت‌های مرتبط با مرز ساماندهی و راهکارهای قانونی اندیشیده شود می‌تواند در رونق اقتصادی این مناطق و باعث افزایش توان اقتصادی مرزنشینان شود.

توسعه اقتصادی از دید تئوری پردازان این حوزه متأثر از عوامل مختلفی بوده است. تئوری پردازان حوزه نوسازی با تأکید بر فرایند مدرن شدن و تغییر از شرایط سنتی به سمت زندگی مدرن نوعی تحول خطی را مد نظر داشتند (سلطانیان و مفاخری باشماق، ۱۳۹۸، ۲۸۳). در حوزه اقتصاد کسانی چون روستو و شومپتر تأثیر زیادی بر این مکتب داشته‌اند (هانت، ۱۳۹۳، ۱۹۰). یکی از مکاتب دیگر مطرح در حوزه توسعه مکتب وابستگی می‌باشد که باران و سویزی، گوندر فرانک، و والرشتاين و... نمایندگان آن هستند. این تئوری‌ها که با عنوان پارادایم‌های نئومارکسیست نیز شناخته میشوند هدف اصلیشان نشان دادن ماهیت استثمارگری سیستم اقتصادی جهانی می‌باشد و انتقال و مبادله نابرابر بین مرکز و پیرامون را عامل عدم توسعه یافتگی داشته و بر این باورند که کارگزاران این توزیع نابرابر در داخل یعنی مالکان زمین، بورژوازی تجاری، مالکان سرمایه انحصاری و سرمایه‌داران خارجی با توجه به منابع درآمدی خود علاقهای به توسعه مداوم ندارند (همان منبع، ۱۹۱-۱۹۳). در کنار این دو دسته اصلی که زیرمجموعه‌های زیادی دارند تئوریهای دیگری نیز وجود دارند. کسانی چون آمارتیاسن که بیشتر بر توسعه انسانی و کاهش فقر و نابرابری و ارتقاء کیفیت زندگی تأکید دارد و یا دیدگاه نهادگرایانه نورث که بیشتر بر دولت‌ها و ساختارهای سیاسی و تحول آنها تأکید مینماید. در تئوری نورث برای رسیدن به جامعه بالغ حفظ امنیت و پرهیز از آشوب و خشونت بسیار مهم است (نورث و همکاران، ۱۳۹۴). دیدگاه روانشناختی و فردگرایی نه به عنوان یک مکتب بلکه رهیافتی در حوزه توسعه

است که توجه به بعد روانی توسعه را مورد توجه قرار داده است. دیدگاه کلی در این مکتب عبارت است از تمرکز روی توسعه افراد انسانی به عنوان پیش شرط هرگونه توسعه. در این مکتب، مک کله لند بر مشخصه نیاز به موفقیت به عنوان انگیزه درونی برای بهتر انجام دادن وظایف تأکید کرده است (سلطانیان و مفخری باشماق، ۱۳۹۸، ۲۸۳). در این زمینه، هگن و اینکلس برنوآوری و نوگرایی در افراد تأکید کرده‌اند که با ایجاد انگیزه موفقیت در افراد و گرایش زمانی به حال و آینده و باور به توانایی تسلط بر طبیعت الزامهای فرهنگی را به همراه می‌آورد (حریری، ۱۳۷۸، ۴۹).

در زمینه جایگاه مرز در توسعه روستایی مطالعاتی صورت گرفته است که در ذیل به تعدادی از آنها که در راستای موضوع پژوهش می‌باشند، اشاره خواهد شد.

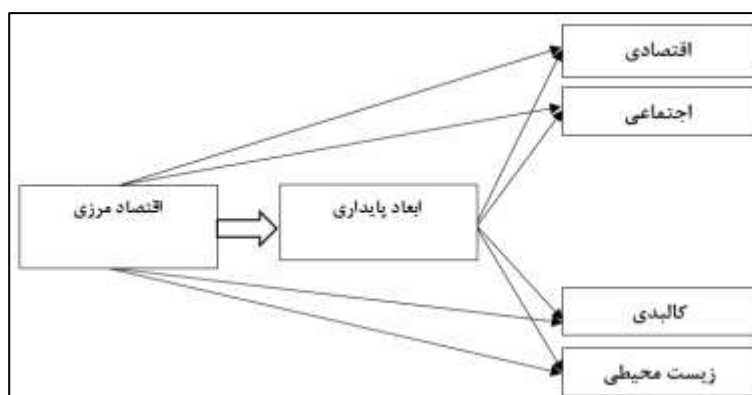
مرادی و ایلانلو (۱۴۰۱)، در پژوهشی به ارزیابی اثرات اقتصادی و اجتماعی احداث بازار چه های مرزی و نقش آن در توسعه نواحی شهری (نمونه موردی: بازار شهر هندیجان)، پرداخته‌اند. نتایج نشان داد احداث بازارچه بیشترین تأثیر را در کاهش قاچاق، افزایش فروشگاه و مغازه، احداث هتل و رستوران، جذب گردشگر، افزایش پایانه‌های مسافربری، افزایش مشاغل خدماتی، افزایش بانک و شرکت بیمه، درآمد، به کارگیری افراد بومی و کاهش مهاجرت داشته است. براساس نتایج به دست آمده بازارچه بیشترین تأثیر را بر روی مؤلفه اقتصادی و کمترین را بر روی مؤلفه زیربنایی داشته است. همچنین مدل تحلیل شبکه فازی بیانگر آن است که بازارچه بر روی بهبود شرایط کدامیک از مؤلفه ها و زیرمعیارها بیشترین تأثیر داشته است تا به کاربران و برنامه ریزان منطقه کمک تا با صرف هزینه در جهت بهبود سایر مؤلفه‌ها از آن بهره گیرند. زالی و همکاران (۱۴۰۰)، در پژوهشی به بررسی رابطه متقابل امنیت و توسعه در منطقه مرزی سیستان و بلوچستان، پرداخته‌اند. نتایج حاکی است که امنیت و ابعاد آن با توسعه و ابعاد آن شامل توسعه اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی ارتباط چشم‌گیری دارد و تغییر در هر بعد از امنیت تأثیر بسزایی در توسعه و ابعاد آن خواهد داشت و بالعکس. فقط در زمینه توسعه زیربنایی همبستگی معنادار حاصل نشد که با توجه به اینکه استان از لحاظ استقرار دارای فرصتی یگانه در میان همه استان های کشور است، توجیه شدنی است. در نهایت، بین امنیت و توسعه رگسیون گرفته شد که بر اساس نتایج ۹۱/۶ درصد از توسعه استان را می‌توان با برنامه ریزی در راستای بهبود امنیت استان تبیین کرد. زارعی (۱۳۹۸)، در پژوهشی به تحلیل خاکستری - فازی شاخص‌های توسعه در سکونتگاه‌های روستایی مناطق مرزی شهرستان بانه، پرداخته است. نتایج نشان داد که در مجموع شاخص‌ها، یک محرومیت کلی بر شهرستان بانه حاکم است، به گونه‌ای که حتی برخوردارترین دهستان این شهرستان، یعنی دهستان نور (با ضریب ۰/۳۵)، با سطح متوسط یک توسعه نرمال فاصله دارد. همچنین، توزیع منابع و امکانات روستایی در این شهرستان از هیچ الگو و قاعده‌ای پیروی نمی‌کند؛ هرچند، محرومیت توسعه نواحی روستایی نزدیک به نوار مرزی (دهستان‌های بله‌که و پشت اربابا) نسبت به سایر نواحی بیشتر است. در پایان، پیشنهاد شد که به ترتیب، شاخص‌های ارتباطی، بهداشتی، آموزشی و زیربنایی با کمترین میزان دسترسی در شهرستان بانه در اولویت برنامه‌ریزی قرار گیرند. راشکی قلعه نو و همکاران (۱۳۹۸)، در پژوهشی با عنوان "اثر صادرات بازارچه‌های مرزی بر تولید بخش‌های مختلف اقتصادی منطقه سیستان"، به این نتیجه رسیدند که افزایش صادرات بازارچه‌های مرزی منجر به افزایش تولید بخش‌های مختلف منطقه سیستان شده است. آجر لو و همکاران (۱۳۹۷)، در پژوهشی به بررسی تأثیر بازارچه مرزی مهران بر توسعه اقتصادی استان ایلام، پرداخته‌اند. نتایج به دست آمده

حاکمی از آن است که بین ایجاد بازارچه مرزی مهران در استان ایلام و اثرات اقتصادی ایجاد شده آن رابطه مستقیم و معناداری وجود دارد. اما اگر به نتایج از دیدگاه جزئی بنگریم ایجاد این بازارچه اثرات مثبتی از جمله افزایش تولید، افزایش اشتغال و رفاه جامعه را در استان در برداشته است که این‌ها خود نتایج مثبت دیگری از جمله کاهش فقر و کاهش مهاجرت ساکنان مناطق مرزی نسبت به جاهای دیگر را به همراه داشته است. بدری و همکاران (۱۳۹۷)، در پژوهشی به بررسی تأثیر بازارچه‌های مرزی در توسعه سیاسی - فضایی مناطق روستایی مرزی مرز باشماق مریوان، پرداخته‌اند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که بازارچه - های مرزی در بهبود وضعیت کالبدی - فضایی به ویژه در زمینه بهبود شبکه حمل و نقل، شبکه مخابرات، فروشگاه و مغازه ها و... در منطقه مرزی تأثیر مثبتی داشته‌اند؛ اما در زمینه ساخت و ساز روستایی نتوانسته‌اند تأثیر مطلوبی داشته باشند. اخگری و برزگر (۱۳۹۵)، در پژوهشی به تحلیل اثرات توسعه بازارچه مرزی بر نواحی پیرامون ماهیرود شهرستان سریشه، پرداخته‌اند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که عملکرد بازارچه مرزی در توسعه نواحی پیرامون مثبت بوده است. شهبازی و همکاران (۱۳۹۳)، در پژوهشی به ارزیابی و تحلیل بازتاب‌های اقتصادی بازارچه مرزی شیخ صالح جانرود استان کرمانشاه و نقش آنها در توسعه پایدار منطقه پرداخته‌اند. نتایج حاکی از این است که بازارچه مرزی شیخ صالح توانسته است آثار اقتصادی مثبتی مانند ایجاد و توسعه زیرساخت‌ها افزایش اشتغال کاهش قاچاق و گسترش همکاری‌های منطقه‌ای بین دو کشور ایران و عراق را داشته باشد. محمدی یگانه و همکاران (۱۳۹۱)، در پژوهشی با عنوان ارزیابی اثرات اقتصادی بازارچه مرزی مهران بر توسعه نواحی روستایی به این نتیجه رسیدند که بین ایجاد بازارچه و اثرات اقتصادی آن از جمله افزایش اشتغال، کاهش فقر، افزایش درآمد و کاهش تمایل مهاجرت ساکنان مناطق مرزی به جاهای دیگر رابطه معناداری وجود دارد. ادا هجالتادوتری و همکاران (۲۰۲۰)، در مقاله‌ای با عنوان "همکاری نوآوری بین منطقه ای و ناهمگونی ساختاری در روستاهای مرزی و غیر مرزی" که شامل بررسی ۲۰۳ روستا در ۱۵ کشور اروپایی در سال ۲۰۱۰ به این نتایج رسیدند: مناطق مرزی به طور کلی در مقایسه با مناطق غیر مرزی از نظر شدت همکاری در نوآوری ضعیف هستند. همچنین تخمین‌های مدل گرانشی نشان می‌دهد که مناطق مرزی از نظر همکاری نزدیک در زمینه نوآوری جغرافیایی فعال تر هستند (به عنوان مثال، از طریق همکاری بین المللی فرامرزی)، که تا حدی جبران کننده مورد قبلی است. سنتورو (۲۰۱۴)، در پژوهشی به بررسی بازارهای مرزی تازه تأسیس پرداخته است. نتایج نشان داد در اکثر کشورها، بازارهای مرزی علاوه بر اینکه نتوانسته‌اند تأثیرات مثبتی بر روی شاخص‌های اقتصادی مناطق مرزی بر جای گذارند، باعث جلوگیری از بروز فساد مالی شده‌اند. جی یونگ و همکاران (۲۰۱۴)، در مقاله‌ای به بررسی مدل اقتصادی محلی برای توسعه حمل و نقل بین‌المللی کالا در پل مرزی بین کانادا - ایالات متحده پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که این پل ارتباطی تأثیرات اقتصادی مفیدی بر توسعه حمل و نقل در پی آن توسعه اقتصادی محلی دو طرف مرز دارد. بیسی (۲۰۰۶)، در مقاله خود به بررسی، نقش همکاری‌های مرزی بر توسعه مناطق روستایی در آینده اروپای جدید، پرداخته است. این تحقیق به دنبال شناسایی مشکلات، ویژگی‌ها و فرصت‌های توسعه نواحی روستایی مرزی به دنبال تغییرات مرزی در کشورهای اروپایی است. نتایج نشان داد: آینده نواحی مرزی وابسته به میزان توجه به نواحی مرزی و تغییرات کیفیت زندگی این نواحی است. تغییرات مرزی سرزمین‌های اروپایی همکاری و ارتباط مشترک در مرزها را به عنوان یک

ویژگی بارز در مناطق مرزی مطرح نموده است. توسعه نواحی روستایی در مناطق مرزی وابسته به گفتگو و اعتمادسازی همسایه‌ها است.

در نهایت نتایج مطالعات پیشین نشان می‌دهد کارکرد و نقش مرزها، عاملی کلیدی در توسعه مناطق مرزی به شمار می‌رود. مرزها هم می‌توانند مانعی در برابر توسعه و یکپارچگی نواحی مرزی باشند و هم به منزله پلی ارتباطی زمینه تعاملات و پیوند دو طرف مرز را فراهم کنند و اگر بتوان از توان‌های اقتصادی این مناطق استفاده حداکثری را برد می‌توانند، در فرآیند توسعه پایدار مناطق پیرامون نقش مهمی را ایفا کند.

در نهایت با توجه به مباحث مطرح شده در چارچوب نظری و پیشینه تحقیق مدل تحلیلی تحقیق در شکل (۱) ارائه شده است.

شکل (۱): مدل نظری تحقیق

۳- روش، تکنیک‌ها و قلمرو

تحقیق حاضر از نظر روش تحقیق توصیفی-تحلیلی و از نظر ماهیت، کمی و به لحاظ هدف کاربردی است. به منظور تجزیه و تحلیل اطلاعات از نرم افزار SPSS و مدل WASPAS استفاده شد.

در تحقیق حاضر جامعه آماری عبارت از ساکنین دهستان‌های میرجاوه که بر طبق سرشماری سال ۱۳۹۵، (۳۴۱۵۶ نفر) بودند، که بر اساس نمونه‌گیری تصادفی و با استفاده از فرمول کوکران، تعداد ۳۸۰ نفر به عنوان (جامعه نمونه ساکنین محلی) انتخاب شدند. ابزار پژوهش پرسشنامه بود که با مطالعات از مقالات مرتبط با پژوهش و منطبق با منطقه مورد مطالعه، شاخص‌ها در قالب سئوالات تدوین و در قالب پرسشنامه منعکس شد. جدول (۱ و ۲).

همچنین قابل ذکر است روایی صوری پرسشنامه‌ها توسط متخصصان تایید شد. و به منظور تعیین پایایی پرسشنامه‌ها از آماره آلفای کرونباخ استفاده شد که مقدار (۰/۷۵) برای پرسشنامه اقتصادی، مقدار (۰/۷۶) برای پرسشنامه اجتماعی، مقدار (۰/۷۸) برای پرسشنامه کالبدی، مقدار (۰/۷۷) برای پرسشنامه زیست محیطی، در نهایت برای پرسشنامه نقش اقتصادی مرز مقدار (۰/۷۸)، به دست آمد. نتایج آلفای کرونباخ برای پرسشنامه‌ها نشان‌دهنده پایایی قابل قبول است.

فرایند تحلیل داده‌ها در چند بخش انجام شد. در ابتدا با استفاده از آزمون همبستگی اسپیرمن به ارتباط بین نقش اقتصادی مرز و ابعاد پایداری در دهستان‌های میرجاوه پرداخته شد، در ادامه با استفاده از آزمون ضریب تغییرات به بررسی میزان توسعه یافتگی دهستان‌های مورد مطالعه در هر یک از گویه‌ها در ابعاد (اقتصادی، اجتماعی، کالبدی، زیست محیطی)، پرداخته شد و در نهایت به منظور بررسی تحلیلی فضایی دهستان‌های شهرستان میرجاوه با تاکید بر تاثیرپذیری شان از نقش اقتصادی مرز از مدل WASPAS استفاده شد.

جدول (۱): ابعاد و شاخص‌های مورد مطالعه در متغیرهای وابسته

ردیف	ابعاد	شاخص	ردیف	ابعاد	شاخص
۱	اقتصادی	افزایش اشتغال	۲۱	کالبدی	عدالت فضایی
۲		اشتغال زنان	۲۲		اصلاح و تکمیل سیستم زهکشی
۳		کاهش بیکاری	۲۳		مکانیابی نامناسب برای فعالیتهای تولیدی
۴		افزایش درآمد	۲۴		دسترسی به مراکز آموزشی
۵		افزایش مشاغل خدماتی	۲۵		دسترسی به مراکز بهداشتی
۶		کاهش قاچاق	۲۶		دسترسی به حمل و نقل مناسب
۷		امنیت درآمد	۲۷		ساماندهی و حفاظت از باغات و اراضی کشاورزی
۸		افزایش سرمایه گذاری	۲۸		دسترسی به خدمات
۹		افزایش قدرت خرید	۲۹		کیفیت راه
۱۰		رضایت از امکانات	۳۰		روشنایی معابر
۱۱	اجتماعی	عدالت اجتماعی	۳۱	زیست محیطی	مزاحمت بوی فاضلاب
۱۲		عدم تنش	۳۲		بهینه سازی مدیریت پسماندها و بازیافت زباله
۱۳		مشارکت	۳۳		سلامتی محیط
۱۴		فرصت پیشرفت	۳۴		تغییر الگوی مصرف
۱۵		رضایت از امکانات آموزشی	۳۵		مدیریت بیماری‌های عفونی و واگیر
۱۶		افزایش تعداد افراد باسواد			
۱۷		افزایش انگیزه شغلی			
۱۸		رضایت در زندگی			
۱۹		رضایت از امنیت			
۲۰		میزان تعلق			

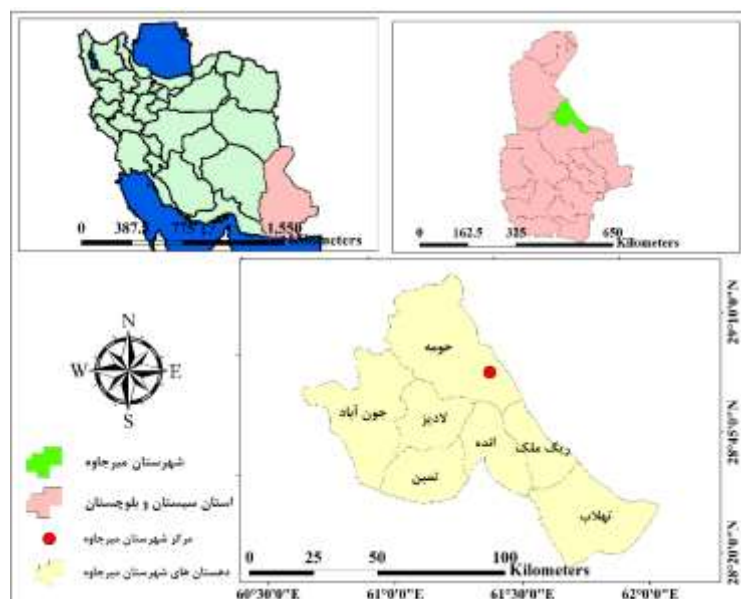
منبع: ریکی و همکاران، ۱۳۹۹، بدری و همکاران، ۱۳۹۷، طیب‌نیا و منوچهری، ۱۳۹۵، اسماعیل‌زاده، ۱۳۹۲، کامران، ۱۳۸۹، عاشری، ۱۳۹۰

جدول (۲): شاخص‌های مورد مطالعه در متغیر مستقل (نقش اقتصادی مرز)

ابعاد	شاخص
اقتصادی	بهره‌وری و شکوفایی اقتصادی
	بهبود محیط کسب و کار و کارآفرینی
	جذب و برانگیختن سرمایه و تجدید حیات اقتصادی
	افزایش فرصت‌های شغلی
	کاهش فقر و اختلاف طبقاتی
	توزیع ثروت
	جذب سرمایه‌های داخلی
	بهبود آموزش و افزایش مهارت‌های حرفه‌ای نیروی کار
	ارتقای کارایی و بهره‌وری

شهرستان میرجاوه در شرق استان سیستان و بلوچستان واقع شده است و بیش از ۳۵۰ کیلومتر با کشور پاکستان هم مرز است. این شهرستان از شمال شرق، شرق و جنوب شرق به کشور پاکستان و از شمال و غرب با شهرستان زاهدان و در جنوب و جنوب غرب با شهرستان خاش ارتباط دارد. این شهرستان در ۲۹ درجه و ۱ دقیقه و ۴/۹ ثانیه عرض و ۶۱ درجه و ۲۷ دقیقه و ۲/۲ ثانیه طول جغرافیایی و با ارتفاع ۸۵۸ متر از سطح دریا واقع شده است. مسافت مرکز شهرستان میرجاوه تا مرکز کشور حدود ۱۹۰۰ کیلومتر می‌باشد. مساحت آن بیش از ۶۰۰۰ کیلومتر مربع می‌باشد و دارای سه بخش لادیز، ریگ ملک و مرکزی است، که از هفت دهستان تشکیل شده است که سه دهستان آن در بخش لادیز (لادیز، جون آباد، تمین)، دو دهستان در بخش مرکزی (حومه و انده) و دو دهستان نیز در بخش ریگ ملک (ریگ ملک و تهلاب) واقع می‌باشند.

شکل (۲): موقعیت منطقه مورد مطالعه

۴_ یافته‌ها و تحلیل داده

در ابتدا قبل از بررسی نقش اقتصادی مرز در توسعه پایدار در ابعاد (اقتصادی، اجتماعی، کالبدی، زیست محیطی)، به بررسی نرمال بودن شاخص‌های نقش اقتصادی مرز پرداخته شد. مطابق جدول (۳)، نتایج به دست آمده از آزمون کولموگروف-اسمیرونوف حاکی از این واقعیت بود که همه شاخص‌های نقش اقتصادی مرز از توزیع نرمال برخوردار بود. نتایج به دست آمده در جدول (۳) نشان داد، مقدار سطح معناداری در همه اصول بزرگ‌تر از مقدار خطا (۰/۰۵) بود؛ و در سطح معناداری ۹۵ درصد توزیع این نمونه نرمال بود. بنابراین از تحلیل پارامتریک استفاده شد.

جدول (۳): نتایج آزمون کولموگروف اسمیرونوف

نتیجه‌گیری	آماره کولموگروف اسمیرونوف	میزان خطا	سطح معناداری	شاخص‌های نقش اقتصادی مرز
نرمال	۱/۱۸۸	۰/۰۵	۰/۲۷۷	بهره‌وری و شکوفایی اقتصادی
نرمال	۱/۱۵۶	۰/۰۵	۰/۲۷۷	بهبود محیط کسب و کار و کارآفرینی
نرمال	۱/۱۷۶	۰/۰۵	۰/۲۸۷	جذب و برانگیختن سرمایه و تجدید حیات اقتصادی
نرمال	۱/۱۸۸	۰/۰۵	۰/۲۹۸	افزایش فرصت‌های شغلی
نرمال	۱/۱۸۶	۰/۰۵	۰/۲۶۶	کاهش فقر و اختلاف طبقاتی
نرمال	۱/۱۷۴	۰/۰۵	۰/۲۵۶	توزیع ثروت
نرمال	۱/۱۸۵	۰/۰۵	۰/۲۷۷	جذب سرمایه‌های داخلی
نرمال	۱/۱۸۰	۰/۰۵	۰/۲۶۷	بهبود آموزش و افزایش مهارت‌های حرفه‌ای نیروی کار
نرمال	۱/۱۸۳	۰/۰۵	۰/۲۸۷	ارتقای کارایی و بهره‌وری

در ادامه نیز به منظور تاثیر پذیرفتن ابعاد پایداری (اقتصادی، اجتماعی، کالبدی، زیست محیطی) از نقش اقتصادی مرز میرجاوه در دهستان‌های مورد مطالعه، از آزمون‌های همبستگی و ضریب تغییرات استفاده شد. نتایج به شرح جداول (۲)، می‌باشد:

جدول (۴): ضریب همبستگی بین ابعاد پایداری دهستان‌ها و نقش اقتصادی مرز میرجاوه

ردیف	متغیرهای وابسته	متغیر مستقل	ضریب همبستگی	سطح معناداری	ارتباط معناداری
۱	اقتصادی		۰/۶۴۳	۰/۰۰۰	مثبت با نقش اقتصادی مرز
۲	اجتماعی	نقش اقتصادی	۰/۵۶۷	۰/۰۰۰	مثبت با نقش اقتصادی مرز
۳	کالبدی	مرز	۰/۵۹۸	۰/۰۰۰	مثبت با نقش اقتصادی مرز
۴	زیست محیطی		۰/۵۱۲	۰/۰۰۰	مثبت با نقش اقتصادی مرز

مطابق نتایج جدول (۴)، مقدار همبستگی بعد اقتصادی با نقش اقتصادی مرز میرجاوه ۰/۶۴۳، مقدار همبستگی بعد اجتماعی با نقش اقتصادی مرز میرجاوه ۰/۵۶۷، مقدار همبستگی بعد کالبدی با نقش اقتصادی مرز میرجاوه ۰/۵۹۸، مقدار همبستگی بعد زیست محیطی با نقش اقتصادی مرز میرجاوه ۰/۵۱۲، با سطح معناداری (۰/۰۰۰)، گویای ارتباط معنادار و مثبت بین ابعاد پایداری و نقش اقتصادی مرز میرجاوه می‌باشد.

حال با توجه به میزان همبستگی بالا بین نقش اقتصادی مرز میرجاوه و ابعاد توسعه پایدار، به منظور میزان توسعه‌یافتگی دهستان‌ها در ابعاد مورد مطالعه از ضریب تغییرات استفاده شد

بر اساس اطلاعات جداول (۵، ۶، ۷، ۸) می‌توان بیان داشت، که میزان توسعه‌یافتگی دهستان‌های مورد مطالعه در بعد اقتصادی در زمینه برخی گویه‌ها (۶ گویه از ۹ گویه)، در بعد اجتماعی در زمینه برخی گویه‌ها (۷ گویه از ۱۱ گویه)، در بعد کالبدی در زمینه برخی گویه‌ها (۷ گویه از ۱۰ گویه)، و در نهایت در بعد زیست محیطی در زمینه برخی گویه‌ها (۳ گویه از ۵ گویه)، مرتبه‌های متوسط به بالا، درصد بیشتری را به خود اختصاص داده‌اند. و این درصدها مقدار زیادی از کل درصدها را به خود اختصاص داده است. همچنین مطابق نتایج، ضریب تغییر نیز محاسبه و بر اساس آن به گویه‌ها رتبه داده شده است، در بعد اقتصادی، گویه‌های افزایش اشتغال، کاهش بیکاری رتبه‌های اول و دوم را به خود اختصاص داده‌اند. در بعد اجتماعی نیز، گویه‌های افزایش انگیزش شغلی، رضایت در زندگی رتبه‌های اول و دوم را شامل شدند. در بعد کالبدی نیز، گویه‌های کیفیت راه، دسترسی به حمل و نقل مناسب رتبه‌های اول و دوم، در نهایت، بعد زیست محیطی، گویه‌های سلامتی محیط، تغییر الگوی مصرف رتبه‌های اول و دوم را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول (۵): درجه توسعه یافتگی دهستان‌های مورد مطالعه در بعد اقتصادی، ضرایب تغییر و توزیع درصد گویه‌های اقتصادی

ردیف	گویه‌ها	انحراف معیار	میانگین	ضریب تغییرات	رتبه	درصد وضعیت بعد اقتصادی			رتبه	
						بسیار پایین	متوسط	بسیار بالا		
۱	افزایش اشتغال	۲/۱۲۳	۱۳/۱۲	۰/۰۹۳	۱	۰	۵/۱۱	۴/۳۲	۴۵/۳۳	۴/۱۶
۲	اشتغال زنان	۳/۳۲۱	۱۶/۷۸	۰/۱۳۴	۵	۱/۰۰	۲/۸۷	۳/۶۵	۳۳/۰۳	۳/۶۷
۳	کاهش بیکاری	۲/۲۱۳	۱۳/۵۶	۰/۰۹۸	۲	۱/۱۳	۴/۱۳	۴/۲۲	۳۳/۱۱	۴/۰۶
۴	افزایش درآمد	۲/۹۸۶	۱۶/۱۰	۰/۱۲۳	۴	۱/۰۳	۳/۰۱	۴/۰۳	۳۳/۱۱	۳/۷۸
۵	افزایش مشاغل خدماتی	۲/۴۵۶	۱۵/۱۹	۰/۱۱۲	۳	۱/۱۰	۳/۱۲	۴/۱۱	۳۳/۰۰	۴/۰۰
۶	کاهش قاچاق	۳/۵۴۳	۱۷/۳۴	۰/۱۵۶	۸	۱/۰۰	۲/۳۱	۳/۱۱	۳۱/۴۵	۳/۳۰
۷	امنیت درآمد	۳/۶۵۴	۱۹/۷۸	۰/۱۷۶	۹	۱/۱۵	۲/۳۴	۲/۰۴	۳۰/۳۴	۳/۲۱
۸	افزایش سرمایه گذاری	۳/۴۳۲	۱۶/۹۸	۰/۱۳۹	۶	۱/۱۰	۲/۷۶	۳/۴۳	۳۳/۰۰	۳/۴۳
۹	افزایش قدرت خرید	۳/۴۵۶	۱۷/۰۴	۰/۱۴۵	۷	۱/۰۲	۲/۴۳	۳/۲۱	۳۲/۱۰	۳/۳۲

جدول (۶): درجه توسعه یافتگی دهستان‌های مورد مطالعه در بعد اجتماعی، ضرایب تغییر و توزیع درصد گویه‌های اجتماعی

ردیف	گویه‌ها	انحراف معیار	میانگین	ضریب تغییرات	رتبه	درصد وضعیت بعد اجتماعی			
						بسیار پایین	پایین	متوسط	بالا
۱	رضایت از امکانات	۳/۴۴۳	۱۹/۷۸	۰/۱۸۰	۷	۱/۰۳	۱/۱۱	۱/۱۴	۱۳/۰۰
۲	عدالت اجتماعی	۳/۶۵۴	۲۰/۴۵	۰/۱۸۷	۸	۱/۱۱	۱/۰۰	۱/۱۲	۱۳/۰۶
۳	عدم تنش	۲/۲۵۴	۱۰/۷۸	۰/۲۲۱	۱۰	۰	۱/۱۰	۱/۰۹	۱۱/۱۱
۴	مشارکت	۴/۳۲۱	۲۲/۵۴	۰/۲۱۳	۹	۱/۱۲	۱/۰۸	۲/۱۴	۱۲/۳۱
۵	فرصت پیشرفت	۳/۴۵۳	۱۷/۶۶	۰/۱۶۵	۳	۰	۵/۱۱	۲/۳۲	۳۴/۰۱
۶	رضایت از امکانات آموزشی	۲/۷۴۱	۱۵/۴۲	۰/۱۷۷	۵	۱/۰۷	۴/۱۱	۲/۱۳	۲۱/۱۱
۷	افزایش تعداد افراد باسواد	۲/۳۴۲	۱۳/۴۳	۰/۱۷۹	۶	۱/۰۸	۱/۱۱	۲/۱۱	۱۴/۰۸
۸	افزایش انگیزه شغلی	۲/۴۰۱	۲۶/۰۹	۰/۰۹۲	۱	۲/۲۸	۵/۲۳	۲/۱۱	۳۶/۱۱
۹	رضایت در زندگی	۳/۳۴۲	۱۷/۰۳	۰/۱۵۴	۲	۱/۶۵	۱/۵	۲/۹۵	۳۷/۵۶
۱۰	رضایت از امنیت	۴/۴۵۶	۲۱/۸۷	۰/۲۳۱	۱۲	۱/۰۹	۲/۲۲	۱/۶۵	۱۰/۱۱
۱۱	میزان تعلق	۲/۵۰۳	۱۴/۴۱	۰/۱۷۳	۴	۱/۱۳	۴/۰۳	۳/۲۳	۲۳/۰۳

جدول (۷): درجه توسعه یافتگی دهستان‌های مورد مطالعه در بعد کالبدی، ضرایب تغییر و توزیع درصد گویه‌های کالبدی

ردیف	گویه‌ها	انحراف معیار	میانگین	ضریب تغییرات	رتبه	درصد وضعیت بعد کالبدی			
						بسیار پایین	پایین	متوسط	بالا
۱	عدالت فضایی	۳/۷۶۵	۱۹/۶۵	۰/۲۴۵	۱۰	۱/۰۳	۱/۴۳	۱/۳۱	۱۱/۱۲
۲	اصلاح و تکمیل سیستم زهکشی	۳/۶۵۴	۱۸/۱۲	۰/۲۱۳	۸	۱/۰۳	۱/۷۶	۲/۰۰	۱۲/۱۲
۳	مکانیابی نامناسب برای فعالیتهای تولیدی	۲/۲۲۳	۱۳/۴۳	۰/۱۲۴	۳	۲/۱۱	۲/۰۲	۲/۱۱	۱۵/۲۱
۴	دسترسی به مراکز آموزشی	۳/۳۱۲	۱۵/۶۵	۰/۱۶۵	۵	۱/۳۲	۲/۰۰	۲/۱۲	۱۴/۱۲
۵	دسترسی به مراکز بهداشتی	۳/۴۳۲	۱۶/۷۶	۰/۱۷۸	۶	۱/۱۲	۲/۱۲	۲/۰۰	۱۴/۰۵
۶	دسترسی به حمل و نقل مناسب	۲/۲۱۳	۱۲/۳۲	۰/۱۱۲	۲	۲/۲۱	۳/۰۰	۳/۳۲	۱۶/۱۲
۷	ساماندهی و حفاظت از باغات و اراضی کشاورزی	۳/۶۹۸	۱۹/۴۳	۰/۲۳۳	۹	۱/۱۲	۱/۵۴	۱/۵۴	۱۲/۰۰
۸	دسترسی به خدمات	۲/۲۴۵	۱۴/۵۴	۰/۱۴۳	۴	۲/۰۱	۲/۱۱	۲/۰۰	۱۵/۱۱
۹	کیفیت راه	۲/۱۳۲	۱۲/۱۳	۰/۱۰۲	۱	۲/۳۴	۳/۱۱	۳/۴۵	۱۶/۲۳
۱۰	روشنایی معابر	۳/۵۴۳	۱۷/۰۳	۰/۱۸۹	۷	۱/۰۰	۲/۰۰	۲/۱۲	۱۳/۰۴

جدول (۸): درجه توسعه یافتگی دهستان‌های مورد مطالعه در بعد زیست محیطی، ضرایب تغییر و توزیع درصد گویه‌های**زیست محیطی**

ردیف	گویه‌ها	انحراف معیار	میانگین	ضریب تغییرات	درصد وضعیت بعد زیست محیطی				رتبه
					بسیار پایین	پایین	متوسط	بالا	
۱	مزامحت بوی فاضلاب	۳/۴۵۳	۱۸/۴۳	۰/۱۹۸	۱/۰۰	۱/۰۲	۱/۰۰	۱۳/۰۳	۴
۲	بهینه سازی مدیریت پسماندها و بازیافت زباله	۳/۳۵۴	۱۷/۷۷	۰/۱۸۰	۱/۰۴	۱/۱۱	۱/۰۳	۱۴/۰۳	۳
۳	سلامتی محیط	۳/۲۳۱	۱۵/۳۳	۰/۱۶۷	۱/۲۱	۱/۱۱	۱/۱۲	۱۵/۱۶	۱
۴	تغییر الگوی مصرف	۳/۳۴۲	۱۶/۴۵	۰/۱۷۶	۱/۱۳	۱/۰۴	۱/۱۲	۱۴/۱۲	۲
۵	مدیریت بیماری‌های عفونی و واگیر	۳/۵۶۴	۱۸/۵۴	۰/۲۱۰	۱/۰۱	۱/۱۱	۱/۲۱	۱۲/۰۲	۵

ایجاد اشتغال و درآمد برای مردمان مستقر در نواحی مرزی، صادرات کالا و محصولات تولید شده به کشورهای افغانستان و پاکستان، از مهمترین اهداف راه‌اندازی اقتصاد مرزی است. از دیدگاه بسیاری از ساکنین، نقش اقتصادی مرز در ایجاد اشتغال و افزایش درآمد جامعه محلی بسیار موثر بوده، و برای ساکنینی که به دلیل ضعف کشاورزی و خشکسالی، کار کشاورزی را کنار گذاشتند و به امر تجارت مشغول به کار شدند، تاثیرات مثبتی را داشته است. در واقع، نقش اقتصادی مرز میرجاوه محرک خوبی برای افزایش مبادلات کالا به صورت رسمی و تجارت به سوی مزیت‌های نسبی، گسترش همکاری همه جانبه بین دهستان‌های مورد مطالعه و شهر میرجاوه و حتی سایر کشورهای مرزی (افغانستان و پاکستان)، همگرایی میان عرضه و تقاضا و ایجاد درآمد، اشتغال و ... برای ساکنین دهستان‌های میرجاوه شده است، که همه این موارد از جمله آثار مثبت نقش اقتصادی مرز در بعد اقتصادی می‌باشد. همچنین قابل ذکر است یکی از تاثیرات مثبت نقش اقتصادی مرز در بعد اقتصادی، اشتغال افراد بومی و محلی است، بر اساس مطالعات صورت گرفته، فعالیت‌هایی همچون دست فروشی، مبادله ارزی، رانندگی، غرفه‌داری، مسافربری و خدمات مربوط به حمل و نقل کالاها ایجاد شده و در مواردی افزایش یافته است که این امر از مهاجرت بسیاری از جوانان به شهرهای استان و ... نیز جلوگیری نموده و در افزایش انگیزش شغلی و افزایش رضایت آنها در زندگی نیز موثر بوده است. در بعد کالبدی نیز، گویه کیفیت راه یکی از مهمترین گویه‌های تاثیرپذیر از نقش اقتصادی مرز است، قابل ذکر است با توجه به گسترش مبادلات مرزی بین شهرستان میرجاوه و کشورهای افغانستان، پاکستان و ...، یکی از مسائل با اهمیت، مبحث کیفیت راه‌ها برای گسترش حمل و نقل می‌باشد، در این راستا، علاوه بر مبادلات مرزی بین شهرستان میرجاوه و کشورهای همسایه، این ارتباط بین شهر میرجاوه و روستاها و دهستان‌های اطراف شهرستان نیز مشاهده می‌شود، دامنه این ارتباط در اشکال مختلف از جمله: گسترش اشتغال در بخش خدمات، و اشتغال افراد بومی، و ... می‌باشد. بنابراین، رفت و آمد و ایجاد مبادلات مرزی بین شهرستان میرجاوه و دهستان‌ها در گسترش و کیفیت راه بسیار موثر بوده

است. در بعد زیست محیطی نیز با توجه به کیفیت زندگی در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و کالبدی، تغییر الگوی مصرف در بین ساکنین جوامع محلی ایجاد شده و این تغییر الگو نیز در کیفیت محیط زیست سکونتگاه‌های روستایی بسیار موثر بوده است. در ادامه نیز با استفاده از مدل تصمیم‌گیری WASPAS سعی شده است تا رتبه هر یک از دهستان‌ها بر اساس ابعاد پایداری سنجیده شود. در ابتدا به بررسی علامت اختصاری هر یک از دهستان‌ها پرداخته شد: دهستان‌های (حومه با علامت اختصاری: C1، ریگ ملک: C2، انده: C3، تهلاب: C4، لادیز: C5، جون‌آباد: C6، تمین: C7).

جدول (۹): ماتریس مکانی گویه‌های اقتصادی، اجتماعی، کالبدی، زیست محیطی در دهستان‌های مورد مطالعه با تاکید بر نقش اقتصادی مرز میرجاوه

اجتماعی											دهستان
X1 ¹	X10	X9	X8	X7	X6	X5	X4	X3	X2	X1	
۳/۷۸	۳/۶۵	۳/۶۶	۳/۸۱	۳/۷۰	۳/۷۸	۳/۶۷	۳/۶۷	۳/۶۵	۳/۶۶	۳/۷۸	C1
۳/۶۷	۳/۴۵	۳/۵۴	۳/۷۱	۳/۵۶	۳/۶۵	۳/۵۶	۳/۵۶	۳/۵۴	۳/۷۶	۳/۶۵	C2
۳/۴۳	۳/۰۴	۳/۴۳	۳/۶۱	۳/۵۱	۳/۴۳	۳/۴۴	۳/۴۱	۳/۴۳	۳/۶۶	۳/۵۶	C3
۳/۲۳	۳/۱۳	۳/۳۳	۳/۲۳	۳/۱۲	۳/۲۲	۳/۱۲	۳/۳۳	۳/۲۱	۳/۳۲	۳/۴۱	C4
۳/۱۳	۳/۰۲	۳/۲۱	۳/۱۱	۳/۰۱	۳/۱۳	۳/۳۲	۳/۲۱	۳/۱۲	۳/۲۲	۳/۲۱	C5
۳/۰۳	۳/۰۳	۳/۰۰	۳/۰۰	۳/۰۱	۳/۰۰	۳/۰۰	۳/۱۳	۳/۰۰	۳/۱۲	۳/۰۰	C6
۳/۰۰	۳/۰۰	۳/۰۴	۳/۰۰	۳/۰۱	۳/۰۰	۳/۰۳	۳/۱۱	۳/۰۱	۳/۰۳	۳/۰۴	C7
اقتصادی											دهستان
		X9	X8	X7	X6	X5	X4	X3	X2	X1	
		۳/۶۶	۳/۷۶	۳/۵۵	۳/۶۷	۳/۵۴	۳/۶۵	۳/۶۵	۳/۵۵	۳/۵۶	C1
		۳/۵۷	۳/۵۵	۳/۳۱	۳/۵۱	۳/۳۱	۳/۴۵	۳/۲۴	۳/۴۴	۳/۴۳	C2
		۳/۴۱	۳/۴۳	۳/۲۲	۳/۴۳	۳/۲۲	۳/۲۵	۳/۱۳	۳/۳۲	۳/۴۱	C3
		۳/۲۱	۳/۳۱	۳/۱۳	۳/۱۳	۳/۱۱	۳/۲۱	۳/۱۰	۳/۲۲	۳/۳۱	C4
		۳/۱۲	۳/۲۲	۳/۱۲	۳/۰۳	۳/۰۳	۲/۱۳	۳/۰۹	۳/۱۴	۳/۲۲	C5
		۳/۰۱	۳/۱۱	۳/۰۴	۲/۱۱	۳/۰۱	۲/۷۶	۳/۰۳	۳/۲۱	۳/۰۰	C6
		۳/۰۰	۳/۰۳	۲/۰۳	۲/۴۵	۳/۰۰	۲/۵۶	۲/۶۵	۳/۱۲	۲/۴۴	C7
کالبدی											دهستان
X10	X9	X8	X7	X6	X5	X4	X3	X2	X1		
۳/۷۶	۳/۶۷	۳/۷۱	۳/۶۵	۳/۷۸	۳/۵۶	۳/۶۹	۳/۵۴	۳/۷۱	۳/۶۶	C1	
۳/۶۵	۳/۵۴	۳/۷۶	۳/۵۴	۳/۶۷	۳/۴۱	۳/۵۶	۳/۳۲	۳/۶۶	۳/۵۴	C2	
۳/۴۳	۳/۴۲	۳/۵۶	۳/۴۴	۳/۴۵	۳/۳۲	۳/۴۳	۳/۱۲	۳/۵۴	۳/۴۳	C3	
۳/۲۳	۳/۱۱	۳/۴۵	۳/۳۲	۳/۳۴	۳/۲۲	۳/۴۴	۳/۱۱	۳/۴۳	۳/۲۲	C4	
۳/۰۰	۳/۱۲	۳/۳۴	۳/۳۳	۳/۳۲	۳/۱۱	۲/۸۹	۳/۰۰	۳/۳۴	۳/۱۱	C5	
۳/۰۳	۳/۰۸	۳/۱۱	۳/۲۱	۲/۰۴	۳/۰۰	۲/۵۴	۳/۱۱	۳/۱۳	۳/۱۲	C6	
۳/۰۰	۳/۰۳	۳/۰۰	۳/۱۲	۲/۰۰	۳/۰۴	۲/۴۳	۳/۰۴	۳/۰۴	۳/۰۳	C7	

دهستان	زیست محیطی				
	X5	X4	X3	X2	X1
C1	۳/۶۵	۳/۴۴	۳/۷۰	۳/۵۵	۳/۶۵
C2	۳/۶۱	۳/۲۱	۳/۵۵	۳/۴۱	۳/۴۴
C3	۳/۵۴	۳/۱۱	۳/۲۱	۳/۳۳	۳/۳۱
C4	۳/۴۴	۳/۰۴	۳/۱۱	۳/۲۱	۳/۲۲
C5	۳/۲۱	۳/۰۰	۳/۰۰	۳/۱۲	۳/۱۱
C6	۳/۱۱	۳/۰۴	۳/۰۳	۳/۱۱	۳/۰۳
C7	۳/۰۴	۳/۰۲	۳/۰۰	۳/۰۴	۳/۰۰

در ادامه پس از نرمالیزه کردن گویه‌ها در ابعاد پایداری، به بررسی مقدار $((\lambda_i \text{ و } Q_i))$ به منظور تحلیل فضایی دهستان‌ها پرداخته شد. نتایج به شرح جدول (۱۰) است.

جدول (۱۰): محاسبه مقدار $((\lambda_i \text{ و } Q_i))$ و برای تحلیل فضایی دهستان‌ها بر اساس ابعاد پایداری

اجتماعی				اقتصادی			
رتبه‌بندی دهستان‌ها	Q_i	λ	دهستان	رتبه‌بندی دهستان‌ها	Q_i	λ	دهستان
۱	۳/۵۶۷	۰/۹۸۹	حومه	۱	۳/۶۵۴	۰/۹۸۹	حومه
۲	۳/۴۴۳	۰/۹۸۹	ریگ ملک	۲	۳/۵۵۴	۰/۹۸۹	ریگ ملک
۴	۳/۳۲۱	۰/۹۸۹	انده	۳	۳/۴۱۲	۰/۹۸۹	انده
۳	۳/۴۳۲	۰/۹۸۹	تهلاب	۴	۳/۳۲۱	۰/۹۸۹	تهلاب
۶	۳/۳۲۱	۰/۹۸۹	لادیز	۵	۳/۳۳۲	۰/۹۸۹	لادیز
۵	۳/۳۴۲	۰/۹۸۹	جون آباد	۶	۳/۳۱۲	۰/۹۸۹	جون آباد
۷	۳/۳۳۱	۰/۹۸۹	تمین	۷	۳/۲۲۳	۰/۹۸۹	تمین

زیست محیطی				کالبدی			
رتبه‌بندی دهستان‌ها	Q_i	λ	دهستان	رتبه‌بندی دهستان‌ها	Q_i	λ	دهستان
۱	۳/۵۷۸	۰/۹۸۹	حومه	۱	۳/۴۵۳	۰/۹۸۹	حومه
۳	۳/۳۲۱	۰/۹۸۹	ریگ ملک	۲	۳/۵۴۳	۰/۹۸۹	ریگ ملک
۲	۳/۴۴۳	۰/۹۸۹	انده	۳	۳/۴۴۳	۰/۹۸۹	انده
۴	۳/۳۴۲	۰/۹۸۹	تهلاب	۴	۳/۳۲۱	۰/۹۸۹	تهلاب
۵	۳/۳۱۲	۰/۹۸۹	لادیز	۵	۳/۲۳۱	۰/۹۸۹	لادیز
۶	۳/۲۴۵	۰/۹۸۹	جون آباد	۷	۳/۱۳۴	۰/۹۸۹	جون آباد
۷	۳/۲۲۱	۰/۹۸۹	تمین	۶	۳/۲۲۱	۰/۹۸۹	تمین

مطابق نتایج به دست آمده از جدول (۱۰)، در بعد اقتصادی، به ترتیب دهستان‌های: (حومه، ریگ ملک، انده، تهلاب، لادیز، جون آباد، تمین)، و در بعد اجتماعی نیز به ترتیب دهستان‌های: (حومه، ریگ ملک، تهلاب، انده، جون آباد، لادیز، تمین)

تمین)، در بعد کالبدی به ترتیب دهستان‌های: (حومه، ریگ ملک، انده، تهلاب، لادیز، جون آباد، تمین)، در بعد زیست محیطی به ترتیب دهستان‌های: (حومه، انده، ریگ ملک، تهلاب، لادیز، جون آباد، تمین)، بالاترین و پایین‌ترین رتبه‌ها را به خود اختصاص داده‌اند. نتایج تحلیل فضایی دهستان‌ها نشان داد، مرز میرجاوه با توجه به اینکه توانسته در ابعاد توسعه پایدار نقش داشته باشد ولی تحلیل فضایی دهستان‌ها بیانگر عدم تاثیر نقش اقتصادی مرز به عنوان یک کاتالیزور اقتصادی در سطح دهستان‌های مورد مطالعه است. در واقع مرز میرجاوه نتوانسته انتظارات را در بحث عدالت فضایی و برخورداری سکونتگاه‌ها از امکانات و تسهیلات کالبدی، توزیع اشتغال، و ... برآورده کند.

۵- بحث و فرجام

بر اساس نتایج به دست آمده، مبادلات تجاری مناطق مرزی سالهاست که در شهرستان میرجاوه گسترش یافته و خود به نوعی تجارت در این شهرستان تبدیل شده که در ابعاد پایداری (اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست محیطی) ساکنین محلی دهستان‌های اطراف تاثیرات مثبتی را در پی داشته است، به طوری که بیشترین تاثیر خود را در بعد اقتصادی، و کمترین تاثیر خود را در بعد زیست محیطی داشته است. در واقع توسعه پایدار امری است که امروزه تمامی روستاهای ایران سعی در دستیابی به آن را دارند. یکی از مهمترین مصادیق توسعه پایدار، توسعه اقتصادی است، چرا که دستیابی به سایر جوانب توسعه از جمله اجتماعی، کالبدی و زیست محیطی بدون توسعه اقتصادی امری امکان‌ناپذیر و بی‌نتیجه است. از این رو منطقه مرز میرجاوه که شکل تکامل‌یافته‌ای از مناطق مرزی آزاد ایران است، راه را برای رسیدن به این امر مهم در دهستان‌های خود هموار می‌کند. روستاهای میرجاوه که عموماً به نوعی از قهر طبیعت رنجوراند، از آنجایی که امکان ایفای نقش در فعالیت‌های بخش اول (کشاورزی) و بخش دوم (صنعت) را ندارند یا دارای توانمندی محدود در این زمینه‌ها هستند، توسعه نقش اقتصادی مرز میرجاوه گام بلندی در مسیر توسعه پایدار دهستان‌های خود دارد. چنانچه در مطالعه انجام شده، میزان توسعه یافتگی دهستان‌های مورد مطالعه در بعد اقتصادی: در گویه‌های افزایش اشتغال و کاهش بیکاری، در بعد اجتماعی نیز: گویه‌های افزایش انگیزش شغلی و رضایت در زندگی، در بعد کالبدی: گویه‌های کیفیت راه و دسترسی به حمل و نقل مناسب، در بعد زیست محیطی: گویه‌های سلامتی محیط و تغییر الگوی مصرف می‌باشد. در ادامه نیز نتایج تحلیل فضایی دهستان‌ها به منظور میزان تاثیرپذیری‌شان از نقش اقتصادی مرز با تاکید بر ابعاد پایداری، نشان داد، در تمامی ابعاد مورد مطالعه بر اساس مطالعات میدانی و نظرات متخصصان، دهستان حومه در تمامی ابعاد پایداری به دلیل واقع شدن معابر رسمی، گمرک بازارچه کوله‌برفی، پایانه مسافری گیت راهداری، سازمان‌های متولی امر، و واقع شدن مرکز شهرستان و نقطه اتصال مسیرهای ارتباطی، جاده بین‌المللی و راه‌آهن و تاسیسات مربوطه، بالاترین رتبه را از نقش اقتصادی مرز به خود اختصاص داده است، و دهستان تمین پایین‌ترین میزان تاثیرپذیری از نقش اقتصادی مرز به خود اختصاص داده‌اند. نتایج تحلیل فضایی دهستان‌ها نشان داد، مرز میرجاوه با توجه به اینکه توانسته در ابعاد توسعه پایدار نقش داشته باشد ولی تحلیل فضایی دهستان‌ها بیانگر عدم تاثیر نقش اقتصادی مرز به عنوان یک کاتالیزور اقتصادی در سطح دهستان‌های مورد مطالعه است. در واقع نقش اقتصادی مرز میرجاوه نتوانسته انتظارات را در بحث عدالت فضایی و برخورداری سکونتگاه‌ها از امکانات و تسهیلات کالبدی، توزیع اشتغال، و ...

برآورده کند. نتایج پژوهش حاضر با مطالعات ریگی و همکاران (۱۳۹۹)، راشکی قلعه‌نو و همکاران (۱۳۹۸)، بدری و همکاران (۱۳۹۷)، اخگری و برزگر (۱۳۹۵)، شهیازی و همکاران (۱۳۹۳)، محمدی یگانه و همکاران (۱۳۹۱)، سنتورو (۲۰۱۴)، جی یونگ و همکاران (۲۰۱۴)، همخوانی و مطابقت دارد.

در یک جمع‌بندی نهایی می‌توان گفت، که با توجه به برنامه‌های توسعه پس از انقلاب که نگاهی بخشی به توسعه داشته‌اند، نیاز به تحلیل فضایی و منطقه‌ای و نگاه به تمامی ابعاد پایداری با تاکید بر نقش اقتصادی مرز ضروری به نظر می‌رسد، چرا که دستیابی به توسعه اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست محیطی که دولت بار اصلی توسعه را به دوش می‌کشد، اگر غیرمحمتمل نباشد، در حالتی خوشبینانه بدون تحلیل فضایی و بررسی توسعه همه جانبه، امری طولانی و زمان‌بر خواهد بود. بنابراین ضرورت بررسی نقش اقتصادی مرز میرجاوه در ابعاد پایداری دهستان‌های منطقه و تحلیل فضایی دهستان‌ها با تاکید بر نقش اقتصادی مرز از یک سو به توازن توسعه پایدار دهستان‌های شهرستان میرجاوه کمک کرده و با نگاهی به دهستان‌ها، توانایی گسترش و اشاعه رابطه اقتصادی مرز میرجاوه را با دهستان‌های منطقه فراهم می‌آورد و از سوی دیگر نقشه جامعی از فرصت‌ها، مزیت‌ها و... در هر یک از دهستان‌ها را با دقت به نمایش می‌گذارد. در راستای نتایج به دست آمده نیز راهکارهای ذیل پیشنهاد گردیده شد:

- زمانی که از نقش اقتصادی مرز میرجاوه صحبت می‌شود باید به نحوی باشد که روستاها و دهستان‌های اطراف مرز از این توسعه سود ببرند و تنها شاهد و ناظر این نباشند که سرمایه‌گذاری کلان صورت بگیرد ولی آنها نتوانند نقشی داشته باشند، به عبارتی نقش اساسی مردم بومی در توسعه پایدار و پیشبرد امور و فعالیت در حوزه‌های اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و زیست محیطی پررنگ شود.
- با توجه به نیروی انسانی لازم در سطح منطقه، تمهیدات لازم جهت تربیت افراد متخصص با مهارت‌های بالا برای اشتغال در منطقه تدارک دیده شود تا توان اقتصادی منطقه افزایش یابد؛

۶- منابع

- اخگری، مهدی، برزگر، رضا، (۱۳۹۵)، تحلیل اثرات توسعه بازارچه مرزی بر نواحی پیرامون (مطالعه موردی: بازارچه مرزی ماهیرود شهرستان سربیشه)، سومین کنفرانس بین‌المللی پژوهش در مهندسی، علوم و تکنولوژی، باتومی، کشور گرجستان.
- آجر لو، فاطمه، رشیدی، حسن، عاقلی، میثم، وظیفه خواه، سمیه، (۱۳۹۷)، تأثیر بازارچه مرزی مهران بر توسعه اقتصادی استان ایلام. فصلنامه علمی علوم و فنون مرزی، ۷(۴): ۱۷۳-۱۹۶.
- بدری، سیدعلی، دربان آستانه، علیرضا، سعدی، سیما، (۱۳۹۷)، تأثیر بازارچه‌های مرزی بر ارتقاء شاخص‌های اقتصادی - اجتماعی مناطق روستایی مرزنشین مطالعه موردی: مرز باشماق مریوان، برنامه‌ریزی فضایی (جغرافیا)، ۷(۳): ۴۱-۴۲.
- بدری، سیدعلی، دربان آراسته، علیرضا، سعدی، سیما، (۱۳۹۷)، تأثیر بازارچه‌های مرزی در توسعه سیاسی-فضایی مناطق روستایی مرزی مطالعه موردی: مرز باشماق مریوان، نشریه جغرافیا و توسعه، ۱۶(۵۱): ۱-۲۴.
- پاشازاده، اصغر، خداکرمی، زهرا، (۱۳۹۱)، نقش بازارچه‌های مرزی در امنیت اقتصادی مناطق مرزی (مطالعه موردی: بازارچه مرزی شهرستان بیله سوار)، همایش ملی شهرهای مرزی و امنیت؛ چالش‌ها و رهیافت‌ها، زاهدان.
- ثقفی، مهدی، (۱۳۹۶)، بررسی نقش بازارچه‌های مرزی در توسعه اقتصادی استان خراسان جنوبی، نشریه پژوهشنامه مطالعات مرزی، ۵(۱) (مسلسل ۱۵): ۱-۱۲.

- حریری اکبری، محمد، (۱۳۷۸)، مدیریت توسعه، چاپ اول، تهران، نشر قطره.
- راشکی قلعه‌نو، زهرا، رضا کمالیان، امین، حسین‌زاده، رمضان، یعقوبی، نورمحمد، (۱۳۹۸)، اثر صادرات بازارچه های مرزی بر تولید بخش های مختلف اقتصادی منطقه سیستان، همایش ملی اقتصاد، مدیریت توسعه و کارآفرینی با رویکرد حمایت از کالای ایرانی، زاهدان.
- ریگی، احسان اله، انوری، محمود رضا، حافظ رضازاده، معصومه، (۱۳۹۹)، واسنجی نقش اقتصادی کریدورهای مرزی (زمینی) بر توسعه پایدار شهری (مطالعه موردی: شهر میرجاوه). فصلنامه علمی و پژوهشی نگرش های نو در جغرافیای انسانی، ۱۲(۲)، صص ۳۴۳-۳۵۹.
- زارعی، یعقوب، (۱۳۹۸)، تحلیل خاکستری- فازی شاخص های توسعه در سکونتگاه های روستایی مناطق مرزی: مطالعه موردی دهستان های شهرستان بانه. روستا و توسعه، ۲۲(۱): ۱۳۵-۱۶۲.
- زالی، نادر، حیدری، صفورابی زاده، سامان، (۱۴۰۰). بررسی رابطه متقابل امنیت و توسعه در مناطق مرزی ایران (مطالعه موردی: شهرستان های استان سیستان و بلوچستان). پژوهش های جغرافیای انسانی، ۵۳(۳): ۱۱۴۳-۱۱۶۳.
- زرقانی، سیدهادی، (۱۳۸۶)، عوامل ژئوپلیتیکی موثر بر نقش و کارکرد مرزها با تاکید بر مرزهای ایران، نشریه ژئوپلیتیک، ۳ (۲) (پیاپی ۸): ۱۱۶-۱۴۷.
- سالنامه آماری فرمانداری شهرستان میرجاوه، (۱۳۹۷)، فرمانداری شهرستان میرجاوه،
- سلطانیان، شریف، مفاخری باشماق، جمیل، (۱۳۹۸)، شناسایی شرایط علی تاثیرگذار بر توسعه اقتصاد مرزی (مورد مطالعه استان کردستان). جامعه شناسی اقتصادی و توسعه، ۸(۲): ۲۷۹-۳۱۰.
- سلطانیان، شریف، مفاخری باشماق، جمیل، (۱۳۹۸)، شناسایی شرایط علی تاثیرگذار بر توسعه اقتصاد مرزی (مورد مطالعه استان کردستان)، نشریه جامعه شناسی اقتصادی و توسعه، ۸(۲): ۲۷۹-۳۱۰.
- شهبازی، طاهره، صحراگرد، زینب، کلانتری، فاطمه، (۱۳۹۳)، ارزیابی و تحلیل بازتاب های اقتصادی بازارچه های مرزی استان کرمانشاه و نقش آنها در توسعه پایدار منطقه (نمونه موردی: بازارچه مرزی شیخ صالح جوانرود)، همایش ملی مرزنشینی توسعه پایدار و فرصت های سرمایه گذاری، شهرستان پارس آباد.
- صادقی حجت اله، فال سلیمان محمود، هاشمی صدیقه، فدایی معصومه، (۱۳۹۳)، محدودیت ها و ظرفیت های توسعه پایدار در روستاهای مرزی شرق ایران مورد: دهستان بندان در شهرستان نهبندان. اقتصاد فضا و توسعه روستایی، دوره ۳، شماره ۸، صص ۱۲۶-۱۴۴.
- طالب، مهدی (۱۳۹۵)، جامعه شناسی روستایی با تاکید بر ابعاد تغییر و توسعه در جامعه روستایی، چاپ اول، تهران، نشر دانشگاه تهران.
- فیروزی، محمدعلی، احمدی، عاطفه، مقامی فرد، زینب، (۱۳۹۱)، نقش بازارچه های مرزی در رشد و توسعه اقتصادی استان کردستان، همایش ملی شهرهای مرزی و امنیت، چالش ها و رهیافت ها، دانشگاه شهید چمران اهواز.
- کامران، حسن، پرزادی، طاهر، حسینی امینی، حسن، (۱۳۹۰)، ساماندهی فضایی نواحی مرزی همجوار با مرز ایران و پاکستان با رویکرد پدافند غیر عامل، نشریه پژوهش و برنامه ریزی شهری، دوره ۲، شماره ۵، صص ۱۰۹-۱۳۲.
- محمدی بارزلی، خدیجه؛ پیشگر، حسین، (۱۳۹۷)، مبادلات بازرگانی در بازارچه های مرزی و نقش آن در توسعه شهری (مطالعه موردی بازارچه مرزی بیله سوار)، رویکردهای پژوهشی نوین در مدیریت و حسابداری، دوره ۸، شماره ۲، صص ۷۵-۸۶.
- محمدی یگانه، بهروز، مهدی زاده، عصمت، مهدی زاده، عفت، چراغی، مهدی، (۱۳۹۱)، ارزیابی اثرات اقتصادی بازارچه مرزی مهران بر توسعه نواحی روستایی، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی سال دوازدهم، شماره ۲۵، صص ۷۹-۹۶.
- مرادی، زهرا، ایلائلو، مریم، (۱۴۰۱)، ارزیابی اثرات اقتصادی و اجتماعی احداث بازارچه های مرزی و نقش آن در توسعه نواحی شهری (نمونه موردی: بازار شهر هندیجان). نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، ۲۲ (۶۵): ۱۳۵-۱۱۹.
- نورث، دی.سی، والیس، جان جی، وب، اس بی، وینگاست، بی. آر، (۱۳۹۴)، در سایه خشونت (سیاست، اقتصاد و مسائل توسعه)، ترجمه محسن میردامادی و محمدحسین نعیمی پور، چاپ سوم، تهران، انتشارات روزنه.
- هانت، دیانا، (۱۳۹۳)، نظریه های اقتصادی توسعه، ترجمه غلامرضا آزاد، چاپ چهارم، تهران، نشر نی.
- Bacsi, Z., (2006), The role of cross-border cooperation in rural development-a new European perspective, Proceedings from the First International Conference on Agriculture and Rural Development ,Topusko, Croatia, 23-25.

- EddaHjaltadóttir, R, Makkonen, T, Mitze, T, (2020), Inter-regional innovation cooperation and structural heterogeneity: Does being a rural, or border region, or both, make a difference?, *Journal of Rural Studies*, Volume 74: 257-270.
- JiYoung, P, Changhyun, K, Minsu, S, (2014), Economic implications of the Canada–U.S. border bridges: Applying a binational local economic model for international freight movements, *Research in Transportation Business & Management*, Vol 11: 123-133.
- Kladivo, P, Ptacek, P., Roubinek, P., Ziener, K. (2012), The Czech-Polish and Austrian Slovenian borderlands –similarities and differences in the development and typology of regions, *Moravian geographical reports*, 20, (3): 48-63.
- Laine, J. (2006), Perceptions toward the Opening of the Finnish Russian border – border as a barrier among actors involved, University of Joensuu, Department of Geography, Master’s thesis, 10(7): 124-141.
- Moraczewska, A, (2010), the changing interpretation of border functions in international relations, *Revista Română de Geografie Politică*, Year XII, 2(6): 329-340.
- Pena, S., (2002), "Land use Planning on the us – Mexico Border: A Comparison of The legal framework", *Journal of Borderlands Studies*, 17(1), 1- 20.
- Santoro, J. (2014), *Emerging and Frontier Markets Assessing Risk and Opportunity*, A Corporate Occupier & Investor Services Publication, New York, Word HQ 1290 Avenue of the Americas, United States, pp. 1-53.
- Takao, T, (2008), *Development of Border Economic Zones in Thailand: Expansion of Border Trade and Formation of Border Economic Zones*, Institution of Developing Economies. Japan External Trade Organization.
- Torjman, S., (2000), *the Social Dimension of Sustainable Development*, Caledon Institute Social.
- Tykkylainen, M. (2009), *Economies, Borderlands*. International encyclopedia of human geography, editor’s in-chief: Kitchin, R and Thrift, N., Volume, 3 (11): 345-353.
- Wasti-Walter, D, (2009), *Borderlands*. International encyclopedia of human geography, Editor’s in-chief: Kitchin, R and Thrift, N., Volume 1(13): 332-339.
- Wu, Ch.T. (1998). *Cross-border development in Europe and Asia*. *Geojournal*, 44 (3): 189-201